

УДК 346.56

О. Кологойда, канд. юрид. наук, доц.

ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Стаття присвячена аналізу легальних та доктринальних визначень поняття цінного паперу. Автор висвітлює основні підходи до визначення правової природи цінних паперів та їх місця в системі об'єктів господарського права.

Ключові слова: цінні папери, законодавство про цінні папери, правова природа цінного паперу.

The article is devoted to the analysis of legal and doctrine determinations of concept of securities. An author examines substantive provisions to determination of legal nature of securities and their place in the system of objects of economic law.

Key words: securities, legislation about securities, legal nature of securities.

Статья посвящена анализу легальных и доктринальных определений понятия ценных бумаг. Автор рассматривает основные подходы к определению правовой природы ценных бумаг и их места в системе объектов хозяйственного права.

Ключевые слова: ценные бумаги, законодательство про ценные бумаги, правовая природа ценных бумаг.

Питання визначення поняття та юридичної природи цінних паперів неодноразово було предметом наукових досліджень, однак залишається одним з найбільш дискусійних в наукових та практичних дослідженнях правових засад створення та функціонування фондового ринку. Дослідженню цього питання приділяли увагу в своїх роботах такі вчені правознавці як Мурзін Д.В., Майданник Р.А., Назарчук І.Р., Нерсесов Н.О., Онуфрієнко О.І., Панова Л.В., Посполітак В.В., Решетіна О.М., Яроцький В.Л. та ін.

Метою даної статті є дослідження законодавчих та доктринальних визначень поняття цінного паперу та особливостей його юридичної природи.

Відповідно до ст. 194 ЦК України цінним папером є документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила (видала), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що впливають з цього документа, іншим особам.

ГК України визначає, що цінним папером є документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає відносини між суб'єктом господарювання, який його випустив (видав), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що впливають з цього документа, іншим особам (ч. 2 п. 1 ст. 163). Легальні визначення цінного папера, які містяться у п. 1 ст. 194 ЦК України та в п. 1 ст. 163 ГК України, є майже тотожними з однією лише відмінністю щодо суб'єкта який може випустити (видавати) цінний папір, яка зумовлена розмежуванням сфер правового регулювання обох кодексів.

Відповідно до ст. 3 Закону від 23.02.2006 р. "Про цінні папери та фондовий ринок" **цінні папери** – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам. Аналізуючи це визначення слід звернути увагу на використання невідлого словосполучення "розмістила (видала)" при визначенні зобов'язаної особи за цінним папером. Враховуючи те, що розміщення цінних паперів може здійснюватись не тільки емітентом, але і андеррайтером, який не є зобов'язаною за цінним папером особою, на підставі відповідного договору з емітентом, пропонуємо замінити зазначене словосполучення терміном "випустила".

Цінні папери є титулами власності [32; С.93], що представляють капітал. Проте даний капітал не існує в подвійній формі, – один раз як капітальна вартість титулу власності, акцій, і інший раз як капітал, дійсно

вкладений або такий, що підлягає вкладенню... Капітал існує лише в цій останній формі... є лише титул власності... на додаткову вартість, що реалізовується. Насправді всі ці папери не що інше, як накопичені вимоги, юридичні титули на майбутнє [10; С. 515–527].

Капітал, що існує у формі цінних паперів (акцій, облігацій) і приносить дохід їх власникам, називають фіктивним капіталом [4; С.5, 14; С. 111, 16; С. 232], титулом (підставою права на майно), тому що цінні папери самі по собі не є продуктом праці і вартості не мають [9; С. 222]. Зазначений марксистський підхід, поширений в науковій літературі в 50 – 90 ті роки минулого сторіччя, зазнає змін з виникненням та розвитком ринкових відносин. Економісти починають визнавати, що за цінними паперами стоїть реальна вартість, яка відображена в ціні. Д.М. Кейнс, започаткувавши традицію виведення відсотка з грошового ринку, зосередив увагу на цінних паперах як активі, що конкурує з грошима, як засобом збереження. Для Д.М Кейнса та неокейнсіанців ліквідність була головним критерієм поділу цінних паперів дисконтова на вартість яких дорівнює номіналу [26].

В економічній теорії цінний папір визначають як:

- форму існування капіталу, відмінну від його товарної, виробничої і грошової форми, яка може передаватися замість нього самого, обертатись на ринку як товар і приносити дохід [21; С. 9];
- документ, що має юридичну силу, складений за встановленою формою, що надає його власнику стандартизований набір прав по відношенню до особи, що випустила цей документ, можливість передачі даного документа при дотриманні заздалегідь обумовлених умов, але без згоди емітентів іншій особі разом зі всім комплексом посвідчених ним прав [8; С. 368];
- грошовий або товарний документ, що дає їх власнику майнові права і право на одержання певних грошових сум, доходів [19; С. 377];
- сертифікат, що представляє власність на майно і на основі якого може бути здійснена передача або реалізація прав на майно [23; С. 251];
- джерело формування статутного капіталу АТ і фінансування витрат держави, територіально-адміністративних органів управління, муніципалітетів; форма вкладення грошових коштів фізичними і юридичними особами і спосіб набуття ними доходів від їх вкладення [15; С. 6];
- документарне свідоцтво про участь в капіталі акціонерного товариства або наданні позики, а також довгострокові зобов'язання емітентів виплачувати їх власникам дохід у вигляді дивіденду або відсотка [25; С. 216].

Алексєєв М.Ю. визначає цінний папір як документ, що відображує пов'язані з ним майнові права, може бути самостійним предметом обігу на ринку та бути

об'єктом купівлі-продажу та інших угод, є джерелом одержання регулярного чи одноразового прибутку, виступає різновидом грошового капіталу [2; С. 5]. Визначення достатньо чітке, однак якщо ми будемо застосовувати до предмета, що розглядається всі перераховані критерії, ми ризикуємо не визнати цінним папером те, що ним безумовно є, натомість, якщо визнавати достатнім наявність лише одного критерію, виникне підстава для віднесення до цінних паперів ряду інших документів.

Міркін Я.М. визначає цінні папери як документи встановленої форми, що засвідчують участь у корпоративній власності (акції) або про боргове зобов'язання [11; С. 5, 3; С. 319].

В юридичній літературі також існують різні визначення поняття цінного паперу. Так, професор Агарков М.М. в 20-ті роки ХХ століття визначав цінні папери як документи, для здійснення прав за якими необхідне їх пред'явлення [1; С. 178]. Однак в наш час таке визначення, поперше, занадто розширило б кількість цінних паперів (Агарков М.М. відносив до них акції, облігації, векселі, чеки, вкладні документи кредитних установ, банківські білети, коносамент, складське свідоцтво та ін., тобто багато фінансових інструментів, що сьогодні цінними паперами не є), а по-друге – ускладнило можливість чітко підвести під це визначення такі сучасні продукти, як бездокументарні цінні папери та похідні цінні папери.

Г.В. Шершеневич визначав цінний папір як документ, яким визначається суб'єкт втіленого в ньому майнового права [30; С. 60].

Цінний папір – втілення абстрактного майнового права, яке може передаватися від однієї особи до іншої за допомогою передачі самого цінного паперу [6; С. 4]. Цінний папір сам по собі не має цінності (не враховуючи вартості паперу з якого він зроблений та витрат на його випуск) і стає цінним лише завдяки праву, що в ньому виражене [13; С. 140].

Сутність цінного паперу полягає в особливому правовому зв'язку між правом на цінний папір (як на документ) та правом з цінного паперу (можливість реалізувати сукупність прав, посвідчених таким документом) [27; С. 242].

З правом на цінний папір нерозривно пов'язано право з цінного паперу, яке уособлює в собі грошове, інше майнове право, а у випадках визначений законом і немайнове право. Гостюк В.І. у своєму дослідженні відзначає, що система прав, що можуть бути посвідчені цінними паперами включає окремо або в сукупності речеві, зобов'язальні і членські (управлінські) права [5; С. 4].

Набуття права на цінний папір як документ обумовлює набуття і прав з цього цінного паперу, однак можливість реалізації прав з цінного паперу може потребувати вчинення додаткових формальних процедур.

Таким чином, цінний папір як об'єкт права є і закріплена законом сукупність майнових прав, що ним посвідчуються, і рухоме майно одночасно. Будь-який цінний папір характеризується нерозривним зв'язком між правами на цінний папір та правами, з цінного паперу. В цьому полягає *дуалістична (подвійна) правова природа цінного паперу*. Зміст прав, що надаються цінним папером включає права на цінний папір (речева складова) та права з цінного паперу (зобов'язально-правова складова) правової природи цінного паперу.

Дуалістична природа цінних паперів породжує постійний спір в юридичній літературі з приводу відповіді на питання: цінний папір – річ чи сукупність прав? Джерела цієї дискусії, на думку Решетіної О.Н. [20; С. 8], у неминучому злитті фундаментальних постулатів романо-германської та англосаксонської системи права, зокрема, в частині доктрини правової природи речі. Так,

зокрема, Мурзін Д.В. визначає, що германське право, особливо категоричне в цьому питанні, передбачає, що речами в значенні закону визнаються лише матеріальні предмети (параграф 90 ГГУ) [12; С.70]. В той же час американське законодавство прямо поширює речове право власності і на права і передбачає, що у власності може бути як майно, так і майнові і немайнові права. Цивільний кодекс штату Каліфорнія, зокрема, передбачає, що у власності можуть бути... всі зобов'язання, репутація фірми, товарні марки та знаки [24; С.27].

Відповідно до чинного законодавства України цінні папери є особливим видом майна суб'єктів господарювання (п. 7 ст. 139 ГК України). ЦК України, визнає цінні папери одним з об'єктів цивільних прав і прирівнює до речей, майна (ст. 177 ЦК України).

Відповідно до ст. 177 ЦК України об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага. Таким чином вітчизняне законодавством визнає цінні папери, незалежно від форми їх випуску, речами.

Річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (ст. 179 ЦК України). Однак, вступаючи у цивільні правовідносини, слід мати на увазі, що у відносинах щодо цінних паперів проявляється дуалізм речових (права, що складають зміст права власності на цінні папери – володіння, користування та розпорядження) та зобов'язальних прав (права вимоги до особи, що розмістила або видала цінний папір) про виконання зобов'язань, які слідують з умов розміщення (видачі) цінних паперів. Поєднання речових та зобов'язальних прав гармонізовано у законодавчому визначенні цінного паперу [29; С. 314].

На думку Саватьє Р., право власності, об'єктом якого є безтілесні речі, має велике економічне значення. Але абстрактний характер цих речей має і незручності. Люди полюбують фізично володіти належним їм майном. Це неможливо по відношенню до безтілесних речей, які неможливо сприймати дотиком. Для того, щоб надати власнику можливість розпоряджатись ними, юридична техніка розробила засоби, завдяки яким абстрактні блага уявляються конкретними речами... Всі права вимоги, що представляють визначену суму грошей, і всі акції можуть таким же чином втілюватись у паперах, створених для того, щоб ці вимоги та акції могли брати участь в обігу як тілесні речі. Такими є цінні папери [22; С. 108].

В цінних паперах право завжди по значимості первинне по відношенню до документу навіть в цінних паперах на пред'явника. Саме право визначає цінність цінного паперу в сукупності, а документ, що виступає носієм цього права, завжди виступає допоміжним інструментом юридичної техніки [22; С. 109].

Габріель Феліксевич відносив цінні папери до рухомих речей, однак вказував на неоднорідність та складність їх правової природи, зазначаючи, що цінний папір є лише там, де є зв'язок між папером та правом: хто володіє папером, той має право і може його здійснити, хто має право, тому й належить документ [30; С.60].

Посполітак В.В. у своїх дослідженнях також підтримує "речеву теорію", зазначаючи, що за своєю правовою природою цінні папери традиційно прийнято відносити до речей. На відміну від звичайних речей зазначена властивість цінних паперів визначається не природними властивостями та кількістю сертифікатів. Сутністю цінних паперів є зобов'язальні відносини. Без них не існує цінного паперу. Саме єдина зобов'язальна природа цінного паперу дозволяє переводити його з однієї

форми в іншу без зміни об'єму прав за цінним папером [17; С. 93, 18; С.89].

Цінний папір як документ є тим об'єктом на який розповсюджуються речеві права. Майновий характер цінного паперу дозволив спростити процедуру укладання та виконання угод з цінними паперами. Цінні папери були віднесені до майна ще й тому, що історично вони існували у вигляді матеріального об'єкту, тобто друкувались на папері, однак на відміну від договору, цінний папір став об'єктом правовідносин. Із розвитком інформаційних технологій документарні цінні папери поступились місцем "електронним" цінним паперам.

Науковцями виділяється ряд причин віднесення цінних паперів до рухомих речей:

1) цінні папери засвідчували переважне право на набуття майнових цінностей – речей у вузькому сенсі або грошей;

2) цінні папери самі існували у вигляді матеріальних об'єктів (паперових документів);

3) між цінними паперами і засвідчуваними ними правами існував тісний взаємозв'язок;

4) зв'язок цей носив такий характер, що спосіб передачі прав, засвідчених цінним папером, мав очевидну схожість з одним із способів передачі речевих прав (і те і інше може здійснюватись шляхом матеріального предмету – документа або речі відповідно) [7; С. 61].

Основоположною ланкою в законодавчому регулюванні була мета, заради якої створювались ті або інші правові конструкції. Спочатку мета створення такої конструкції, як цінні папери, виражалась в підвищенні оборотоздатності прав. Але розвиток цивільного обороту, що слідував за стрімким науково-технічним прогресом, терміново потребував модифікації подібних об'єктів цивільних прав. В результаті науковці заткнулись з феноменом: цінні папери не втративши в своїй суті специфіки прав, що надаються, втратили спосіб оформлення або легітимзації цих прав в цивільному та господарському обороті, який фактично і визначав особливість останніх як спеціального інституту. Але прагнення зберегти за бездокументарними цінними паперами таку ознаку, як підвищена оборотоздатність, призводить до прагнення на практиці зберегти елементи речової природи при їх фактичній відсутності, що веде до сприйняття ідеї специфічної фікції – абстрактного документа, що надає права [20; С. 4].

Бездокументарні цінні папери у зв'язку з втратою паперового носія остаточно втратили схожість з одним із способів передачі речових прав; втрачається безпосередній зв'язок між документом і засвідченим в ньому правом, а виникає принципово новий зв'язок між ідеально існуючою абстракцією і правами, що надаються.

Відмінності інструментальної природи цінних паперів і сутності рухомих речей постають при їх порівнянні як об'єктів зовнішнього матеріального світу. Речі мають матеріально-речеву просторову форму і здатні задовольняти ті чи інші потреби людей за рахунок використання їх природних корисних властивостей. Цінні папери можуть і не набувати матеріально-речової просторової форми (бездокументарна форма випуску). Тоді вони забезпечують правовий інтерес до них властивостями суто юридичного характеру – як інструмент закріплення, посвідчення і забезпечення реалізації відповідного майнового права. В юридичній науці обґрунтовується точка зору що папір (документ) визнається цінним не з огляду на його природні властивості, а тому, що він підтверджує право його володільця на певні матеріальні блага (речі, гроші, дії третіх осіб, інші цінні папери) [28; С.137].

Права на рухомі та нерухомі речі найчастіше виникають на підставі договорів або односторонніх

чинів, але ніколи цивілістичні інструменти, що забезпечують виникнення прав на речі, не набувають характеру об'єктів цивільних прав. Щодо більшості рухомих речей, то сама річ визначає її фактичного володільця як власника. Адже чинне законодавство виходить з презумпції правомірності володіння річчю поки не доведено інше. Виключення складають нерухомі речі та речі, обмежені в обігу, реалізація прав на які потребує посвідчення правовстановлюючими документами.

Правовстановлюючі документи мають як спільні риси так і відмінності. Об'єднує їх те, що вони є інструментом посвідчення відповідних категорій майнових прав. Відмінності полягають в тому, що по-перше, правовстановлюючі документи, на відміну від документарних цінних паперів, не є оборотоздатними, а по-друге, кожна зміна власника відповідного об'єкта нерухомості викликає необхідність оформлення нових правовстановлюючих документів, що для цінних паперів, де законодавством встановлені відповідні особливості фіксації факту зміни управомоченої особи (наприклад, шляхом здійснення індосаменту), не характерно [31; С. 137].

Споживча цінність речей заснована на їх природних (фізичних) властивостях, що забезпечують задоволення тих чи інших потреб людей. З огляду на це речі можуть бути повноцінними об'єктами речевих прав, зокрема, основного з них – права власності. Специфіка права власності на цінні папери, як зазначає Яроцький В.Л., полягає в тому, що законодавче встановлення можливості набуття права власності на цінний папір (випущений як у документарній, так і бездокументарній формі) як правовий титул, що встановлює і підтверджує надалі відповідне майнове право, є прикладом використання правових фікцій у правовому регулюванні емісійно-посвідчувальних відносин. Фікція речі, встановлена щодо цінного паперу – документа, що посвідчує майнові та інші права, дає змогу додати заснованим на його оформленні і емісії правовим зв'язкам рис абсолютних правовідносин [31; С. 139].

Механізм здійснення права володіння і розпорядження цінними паперами практично збігається з порядком реалізації аналогічних правомочностей стосовно речей, а тому реалізується в межах абсолютних правовідносин. Однак здійснення права користування цінним папером неможливе без звернення права вимоги до емітента, а тому воно може бути реалізоване лише в межах відносних (зобов'язальних) правовідносин.

Крім того, завдяки встановленому законодавством тісному правовому зв'язку посвідченого цінним папером майнового права і власне документа як об'єкта речових прав власник набуває цілого ряду додаткових переваг, не характерних для зобов'язальних відносин. Їх реалізація забезпечується специфічним набором прийомів і способів правового регулювання, закріплених положеннями речового, зобов'язального права і спеціального законодавства про цінні папери, органічно поєднаних у межах їх єдиного правового режиму.

Значно відрізняються моменти виникнення права власності на цінний папір в документарній формі та річ. Крім того, фізична загибель речі завжди припиняє її існування як об'єкта права, тоді як права на втрачений (знищений) цінний папір у документарній формі можуть бути відновлені.

Вищезазначені положення ілюструють теоретичну необґрунтованість беззастережного

віднесення цінних паперів до речей. Норми, що визначають правовий режим речей застосовуються до цінних паперів у випадках передбачених законодавством та з урахуванням особливостей дуалістичної (речевої та зобов'язально правової одночасно) правової природи цінних паперів.

У даному дослідженні авторкою було запропоновано аналіз діючої нормативно-правової бази та спеціальних юридичних досліджень в сфері визначення поняття та юридичної природи цінних паперів. Перспективи подальших досліджень окресленої проблематики пов'язані з дослідженням ознак цінного паперу, визначенням поняття сурогатів цінних паперів та внесенням пропозиції щодо удосконалення норм Закону України від 23.02.2006р. "Про цінні папери та фондовий ринок".

1. Агарков М.М. Основы банковского права: Курс лекций. Учение о ценных бумагах. Научное исследование. – М.: БЕК, 1994. – 350 с.
2. Алексеев М.Ю. Рынок ценных бумаг. – М.: Финансы и статистика, 1992. – 352 с.
3. Banking Terminology. – Wash., American Bankers Association. – 1989. p. 319.
4. Буренин А.Н. Введение в рынок ценных бумаг. – М.: ВНИИОЭНГ, 1992. – 48 с.
5. Гостюк В.І. Цивільно-правові договори з цінними паперами за законодавством України: Автореферат дис. к.ю.н. – К. – 2005. – 20с.
6. Доронин И.Г., Семилитина Н.Г. Что нужно знать о ценных бумагах. – М.: Россия молодая, 1992. – 44 с.
7. Крылова М. Ценная бумага – вещь, документ или совокупность прав // Рынок ценных бумаг. – М. – 1997. – №2. – С.60 – 62.
8. Курс экономики / Под ред. Б.А. Райзберга. – М.: Инфра-М, 1997. – 720с.
9. Малая советская энциклопедия. – М.: Большая советская энциклопедия, 1958–1960. – С. 222.
10. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии / Под ред. Ф. Энгельса. – М.: Политиздат, 1970. – С. 515-527.
11. Миркин Я.М. Рынок ценных бумаг. – Москва, 2002. – 87с.
12. Мурзин Д.В. Ценные бумаги – бестелесные вещи. Правовые проблемы современной теории ценных бумаг. – М., 1998. – 342 с.
13. Нерсесов Н.О. О бумагах на предъявителя с точки зрения гражданского права. – М. – 1889. – 194 с.
14. Никитин П.И. Основы политической экономии. 3-е изд. – М.: Мысль,

1964. – 407 с.
15. Остапенко В.В. Акционерное дело и ценные бумаги. – М.: Экономика, 1992. – 127 с.
16. Политическая экономия / Медведев В.А., Абалкин Л.И., Ожерельев О.И. и др. – М.: Политиздат, 1990. – 735 с.
17. Посполітак В.В. Правове визначення поняття цінні папери. Ознаки та класифікація цінних паперів // Юридичний журнал. – 2005. – №1. – С. 92–102.
18. Посполітак В.В. Правове регулювання цінних паперів в Україні: поняття та ознаки. Наукові записки. Т. 53. Юридичні науки. – 2006. – С. 87-92.
19. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: Инфра-М, 1996. – 480 с.
20. Решетина Е.Н. К вопросу о правовой природе бездокументарных ценных бумаг // Государство и право. – 1999. – №2. – С. 4–8.
21. Рынок ценных бумаг / Под ред. В.А. Галанова, А.И. Басова. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 352с.
22. Саватье Р. Теория обязательств, юридический и экономический очерк. – М.: Прогресс, 1972. – С. 108.
23. Securities Market in Japan. – Tokyo, Japan Securities Research Institute. – p. 251.
24. Уильям Э. Батлер, Марианн Гаши Батлер Корпорации и ценные бумаги по праву России и США. – М.: Зерцало, 1997. – 127 с.
25. Финансово-экономический словарь. / Под ред. М.Г. Назарова. – М.: Фининформ, 1995. – 224 с.
26. Хикс Д.Р. Стоимость и капитал. Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. ст. Р.М. Снотова. М.: Прогресс, 1993. – 277 с.
27. Цивільне право України. Загальна частина: підручник за ред. О.В. Дзери – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 976с.
28. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. А.С. Довгерта, Н.С. Кузнецової, В.В. Лудя. – К.: Істина. – 2004. – 596 с.
29. Цінні папери: Збірка нормативних матеріалів та аналітичних статей / під ред. Нагорного А.М., Гуцалової К.М. – К.: Юстиніан, 2006. – 872 с.
30. Шершеневич Г.В. Курс торгового права. Т.2. Товар. Торговые сделки. – М.: Статут. – 2003. – 544 с.
31. Яроцкий В.Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції): Монографія. – Харків: Право, 2006. – 544 с.
32. World Bank Glossary. – Wash., The World Bank. – 1991. – p. 93.

Надійшла до редколегії 24.12.10

С. Марченко, канд. юрид. наук

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОВАРНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Зроблено загальний аналіз розвитку законодавства України в сфері товарного сільськогосподарського виробництва, виділено головні етапи в його нормативно-правовому регулюванні та основні тенденції розвитку, виявлені недоліки та запропоновані можливі шляхи вдосконалення чинного законодавства з питань товарного сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: *товарне сільськогосподарське виробництво, законодавство про товарне сільськогосподарське виробництво, сільськогосподарські товаровиробники, сільськогосподарська продукція, державна аграрна політика України.*

Проведен общий анализ развития законодательства в сфере товарного сельскохозяйственного производства, определены основные этапы в его нормативно-правовом регулировании и основные тенденции, выявлены недостатки и предлагаются возможные пути совершенствования существующего законодательства по вопросам сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: *товарное сельскохозяйственное производство, законодательство о товарном сельскохозяйственном производстве, сельскохозяйственные товаропроизводители, сельскохозяйственная продукция, государственная аграрная политика Украины.*

General analysis of the Ukrainian legislation development in the trade agricultural production sphere has been made; the main stages of its legal regulation and substantial tendencies of its development have been determined; legislation defects have been detected and possible ways of the current trade agricultural production legislation improvement have been suggested.

Key words: *trade agricultural production, trade agricultural production legislation, agricultural producers, agricultural products, Ukrainian state agricultural policy.*

У забезпеченні ефективного розвитку сільського господарства в сучасних умовах реформування земельних та аграрних відносин, інтеграційних процесів важливу роль відіграє аграрне та пов'язані з ним інші галузі національного законодавства.

Окремі питання ефективності аграрного законодавства досліджували в своїх працях Носік В.В., Погрібний О.О., Семчик В.І., Статівка А.М., Титова Н.І., Уркевич В.Ю., Янчук В.З. та інші вчені. Між тим, законодавство України в сфері товарного сільськогосподарського виробництва предметом спеціального дослідження не було.

В зв'язку з цим, залишається актуальним аналіз розвитку законодавства України в сфері товарного сільськогосподарського виробництва, виділення головних етапів в його нормативно-правовому регулюванні та основних тенденцій розвитку, виявлення недоліків та визначення можливих шляхів вдосконалення чинного законодавства з питань товарного сільськогосподарського виробництва.

Із здобуттям Україною незалежності законодавство, що регулює відносини в сфері господарської діяльності в АПК, розвивається досить динамічно. Так, на законодавчому рівні закріплено пріоритетність розвитку сільськогосподарського господарства, визначено правове становище сільськогосподарських товаровиробників – колективних сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, сільськогосподарських кооперативів, особистих селянських господарств. Прийнято низку законодавчих актів, які регулюють порядок ведення сільськогосподарського виробництва в окремих галузях тваринництва (законодавство України "Про племінну справу в тваринництві"³, "Про бджільництво", "Про молоко і молочні продукти" тощо) та рослинництва (законодавство України "Про насіння і садивний матеріал", "Про державне регулювання виробництва та реалізації цукру", "Про виноград

³ В статті використано нормативно-правові акти з офіційного веб-сайту Верховної Ради України [Електронний ресурс] (код доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>).